

Naruszenia
nietykalności cielesnej
i psychicznej,
których ofiarami
są zawodnicy –
streszczenie raportu

2014

METODOLOGIA BADANIA

Ekspertyzę sporządzono na podstawie przeglądu polskiej i obcojęzycznej literatury przedmiotu oraz badań empirycznych, kwerendy internetowej, analizy regulacji i procedur w wybranych polskich związkach sportowych oraz przeglądu dobrych praktyk stosowanych przez międzynarodowe organizacje rządowe i pozarządowe, tudzież instytucje publiczne. W pierwszej części dokonano krótkiego przeglądu pojęć stosowanych do opisu naruszeń na tle fizycznym i psychicznym występujących w obcojęzycznej literaturze przedmiotu. W drugiej części omówiono podstawowe dostępne dane dotyczące problemu; w trzeciej – zreferowano rezultaty przeglądu regulacji stosowanych przez polskie związki sportowe. Całość wieńczę rekomendacje.

PODSTAWOWE DEFINICJE

Przedmiotem analizy były, zgodnie z wytycznymi Zamawiającego, naruszenia nietykalności fizycznej i psychicznej związanych z nadużywaniem pozycji w relacjach trener-zawodnik lub starszy zawodnik-młodszy zawodnik, w tym: przemoc fizyczna (znęcanie się, skrajne i nieuzasadnione nakładanie na zawodników nadmiernych obciążeń fizycznych); przemoc emocjonalna (obraźliwe, agresywne i groźne zachowanie, znęcanie się psychiczne, lekceważące traktowanie i szyderstwo); oraz naruszenia nietykalności seksualnej. Analiza literatury przedmiotu dowiodła, że nie istnieje spójna terminologia dotycząca tego typu zachowań. Najczęściej w literaturze anglojęzycznej używa się pojęcia *harassment* lub *abuse*, co na język polski można przetłumaczyć jako prześladowanie lub nękanie. Stąd **potrzeba wypracowania na gruncie polskim precyzyjnego nazewnictwa dotyczącego poszczególnych typów naruszeń.**

PODSTAWOWE DANE DOTYCZĄCE NARUSZEŃ NIETYKALNOŚCI FIZYCZNEJ I PSYCHICZNEJ W SPORCIE

Dane na temat naruszeń nietykalności fizycznej i psychicznej w sporcie w dużej mierze mają charakter wyrywkowy, poglądowy lub anegdotyczny. Ze względu na specyfikę zjawiska trudno tworzyć statystyki reprezentatywne na poziomie krajowym lub porównywalne międzynarodowo, zwłaszcza że temat ten stał się przedmiotem zainteresowania stosunkowo niedawno – systematyczne badania zaczęto prowadzić pod koniec lat 90. Warto podkreślić, że **gros uwagi badaczy skupiał się dotychczas na problemie molestowania lub wykorzystywania seksualnego zawodników przez trenerów**, do czego z pewnością przyczyniało się nagłośnienie tego typu naruszeń w mediach. Najbardziej rzetelne i wszechstronne od strony metodologicznej badania brytyjskie badania dotyczące rozmaitych

naruszeń wobec osób poniżej 18 roku życia w środowisku sportowym zostały przedstawione w raporcie przygotowanym przez Child Protection Research Centre afiliowane przy University of Edinburgh pt. *Experiences of Children Participating in Organised Sport in the UK*, 2011 (<http://www.research.ed.ac.uk/portal/files/13060057/K201103.pdf>). Badania te wykazały, iż:

- w środowisku sportowym akceptowane lub traktowane jako normalne były zachowania, które nie byłyby tolerowane w innych środowiskach, takich jak miejsca pracy czy szkoły.
- Sprawcami wszelkiego typu naruszeń najczęściej byli inni zawodnicy, przede wszystkim rówieśnicy.
- Trenerzy wysuwali się na pierwsze miejsce jako sprawcy naruszeń w przypadku naruszeń skutkujących krzywdą fizyczną. Badani podkreślali jednak pośrednią odpowiedzialność trenerów i personelu pomocniczego polegającą na braku reakcji na przypadki naruszeń dokonanych przez innych zawodników.
- Trzech na czterech respondentów zadeklarowało, że doświadczyli krzywdy emocjonalnej/psychicznej, z czego:
 - 79% doświadczyło krytyki dotyczącej ich występu sportowego
 - 77% zostało publicznie zażenowanych lub upokorzonych
 - 66% było nękanym
 - 51% doświadczyło pokrzykiwań lub przekleństw.
- Niemal jedna trzecia respondentów doświadczyła molestowania seksualnego lub została wykorzystana seksualnie. Najczęstszą formą molestowania był niechciany dotyk oraz zachowania ekshibicjonistyczne chłopców wobec dziewcząt. Trenerzy byli sprawcami tego typu naruszeń w co czwartym przypadku.
- W przypadku naruszeń skutkujących krzywdami fizycznymi pokrzywdzonym był co czwarty respondent. 54% takich naruszeń polegało na zmuszaniu do treningu mimo kontuzji lub wycieńczenia, 55% - na agresywnym traktowaniu, w 17% dochodziło do bezpośredniego zastosowania przemocy. Trenerzy byli sprawcami w co trzecim przypadku (częściej niż rówieśnicy).

REZULTATY BADAŃ

W ramach niniejszego badania skontaktowano się za pośrednictwem korespondencji mejlowej z kilkunastoma związkami sportowymi wskazanymi przez Ministerstwo Sportu i Turystyki. Jedynie w nielicznych przypadkach związki odpowiedziały samorzutnie na wiadomość zawierającą prośbę o wskazanie regulacji wewnątrzwiązkowych dotyczących badanej kwestii oraz (ewentualnie) opisanie przypadków naruszeń. (Wiadomość wysłano z oficjalnego adresu uniwersyteckiego, z opisem celu badania i wskazaniem afiliacji ministerialnych). W większości przypadków konieczne było nawiązanie kontaktu telefonicznego. Dokonano również przeglądu regulacji zamieszczonych na stronach internetowych związków (statuty, regulaminy dyscyplinarne, kodeksy etyczne).

Odpowiedzi związków, z którymi udało się ostatecznie nawiązać kontakt, były w ogromnej większości standardowe i lakoniczne: związki nie dysponują żadnymi informacjami na temat naruszeń w swojej dyscyplinie, nie zbierają informacji tego typu, nie posiadają odpowiednich regulacji i/lub procedur i nie widzą potrzeby ich wprowadzenia. Często przedstawiciele związków deklarowali, że kwestie naruszeń nietykalności są regulowane przez prawo ogólne i nie ma potrzeby regulowania ich przez związki sportowe. Ponadto – zwłaszcza w sportach kontaktowych – podkreślali, że kwestie te są regulowane przez ogólne zalecenie etycznego zachowania zawodników, trenerów i działaczy sportowych zawarte w statucie lub regulaminie dyscyplinarnym.

Na tym tle wyjątek stanowią regulacje wprowadzone przez następujące związki sportowe:

- PZ Tenisa. Związek ten przyjął wzorcowy Kodeks Etyczny Trenera, obejmujący kwestie wszelkiego typu możliwych naruszeń dobrostanu psychicznego i fizycznego zawodnika.
- Polski Związek Lekkiej Atletyki, który w 2013 r. przyjął Kodeks Etyczny Trenera.

PODSTAWOWE WNIOSKI Z BADANIA

- W Polsce brakuje systematycznych badań ilościowych i jakościowych na temat naruszeń w sporcie.
- Analizując stan rzeczy w obszarze regulacji dotyczących naruszeń nietykalności fizycznej i psychicznej sportowców w polskim środowisku sportowym należy stwierdzić, że:
 - Polskie związki sportowe deklarują, że problem naruszeń nie dotyczy polskiego sportu, ponieważ nie odnotowały przypadków naruszeń. Brak badań społecznych na ten temat nie pozwala na tę chwilę stwierdzić, jaka jest skala naruszeń w poszczególnych dyscyplinach, jednak jeśli nawet przyjąć dolną granicę wskazywaną w badaniach przeglądowych, dotyczą one co najmniej 8% sportowców. Brak przypadków naruszeń jest zatem skutkiem braku regulacji i mechanizmów raportowania oraz zwyczajowej kultury negocjowania tego problemu. Polskie środowisko sportowe nadal tkwi w stanie negacji, w którym środowisko australijskie, brytyjskie czy amerykańskie tkwiło na początku lat 90.: związki i organizacje sportowe przyjmują założenie, że brak wiedzy o naruszeniach oznacza brak naruszeń, co jest niebezpieczne zwłaszcza w odniesieniu do sportu dzieci i młodzieży.
 - W szczególności, Polska nie wprowadziła w zasadzie żadnych regulacji chroniących prawa i dobrostan dzieci uprawiających sport zorganizowany.
 - Nawet w związkach, które wprowadziły kodeksy etyczne zawierające odniesienia do kwestii naruszeń w relacjach trener zawodnik, nie funkcjonują

przejrzyste i przyjazne procedury umożliwiające – również anonimowe – zgłaszanie przypadków naruszeń.

- Brakuje również rozwiązań systemowych, jak również spójnych działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych do wszystkich grup funkcjonujących w środowisku sportowym.

REKOMENDACJE

1. Zasadniczo podstawowe rekomendacje odnoszące się do zwalczania i przeciwdziałania naruszeniom nietykalności fizycznej i psychicznej w sporcie sprowadzają się do zasugerowania implementacji i rozciągnięcia na sport osób dorosłych rekomendacji wypracowanych przez autorów raportu UNICEF *Protecting Children from Violence in Sport: A Review with a Focus on Industrialized Countries* <http://www.comunit.com/content/protecting-children-violence-sport-review-focus-industrialized-countries>.

Rekomendacje te dotyczyły:

- Zbierania danych i wiedzy na temat przemocy w sporcie – warto podkreślić, że Europa Środkowa i Wschodnia zostały w raporcie wymienione jako jeden z zaniedbanych obszarów pod tym względem.
- Tworzenia struktur i systemów mających na celu eliminację i zapobieganie przemocy.
- Podnoszenia świadomości, edukacja i szkolenie – zwłaszcza wśród tzw. kluczowych aktorów: zawodników, osób odpowiedzialnych za tworzenie polityki sportowej, działaczy sportowych i menedżerów sportu.
- Promocji kodeksów etycznych jako elementu systemu zapobiegawczego.
- W przypadku Polski kluczowe znaczenie ma **rzetelna i pogłębiona diagnoza sytuacji za pośrednictwem badań społecznych**. Można bezpiecznie założyć, że bez twardych danych nie będzie możliwe przerwanie błędnego koła negacji i milczenia, charakterystycznego dla postawy związków sportowych i w ogólności środowiska sportowego w Polsce; Ministerstwu trudno będzie również prowadzić działania informacyjne i szkoleniowe bez ryzyka ich podważenia jako niepotrzebnych i nieadekwatnych.
 - Warto podkreślić, że istnieją dobrze opisane i przetestowane metodologie badania kwestii naruszeń rozmaitego typu; szczególnie pożyteczne mogą się okazać doświadczenia badań nad molestowaniem seksualnym zawodniczek w Czechach ([http://www.purdue.edu/hhs/hk/sportpsych/publications/McDonough%20et%20a1%20\(2010\).pdf](http://www.purdue.edu/hhs/hk/sportpsych/publications/McDonough%20et%20a1%20(2010).pdf)). Funkcjonują też międzynarodowe sieci badawcze,

które zajmują się tym problemem i które można poprosić o wsparcie. Warto jednak podkreślić, że:

- planowane badania powinny mieć charakter ogólniejszy i traktować molestowanie seksualne jako jeden z typów naruszeń praw zawodników. Być może badania powinny też dotyczyć kwestii dominującego stylu trenowania, przede wszystkim w odniesieniu do młodzieży.
 - Powinny być rygorystycznie poprawne metodologicznie, zarówno pod względem koncepcji, jak i wykonania, aby ich wyniki były trudne do podważenia.
 - Powodzenie tych badań zależy od możliwości dotarcia do szerokiej grupy zawodników, najlepiej w kilku grupach: amatorów uprawiających sport w zorganizowanym kontekście instytucjonalnym, czynnych zawodników profesjonalnych, w tym uprawiających sport na najwyższym poziomie, oraz byłych zawodników.
 - Badania powinny również dotyczyć grupy dzieci i młodzieży uprawiającej sport.
 - Reasumując, **cel uda się osiągnąć tylko za pośrednictwem badań bardzo dobrze przygotowanych i bardzo rzetelnie przeprowadzonych.**
2. Równocześnie jednak Ministerstwo Sportu i Turystyki powinno rozpocząć działania na rzecz przekonywania związków o potrzebie implementacji rozwiązań mających na celu ochronę zawodników przed ryzykiem naruszeń nietykalności psychicznej i fizycznej.
 3. **Priorytetem powinno być wypracowanie i wprowadzenie regulacji i mechanizmów mających na celu ochronę dzieci i młodzieży przed wszelkiego typu naruszeniami w środowisku sportowym.** W tym obszarze Ministerstwo Sportu i Turystyki powinno nawiązać współpracę z innymi instytucjami zajmującymi się prawami dzieci, przede wszystkim Rzecznikiem Praw Dziecka.
 4. W obecnym momencie, ze względu na niemożność postawienia opartej na rzetelnych danych diagnozy sytuacji, trudno formułować jakiegokolwiek rekomendacje systemowe. Wydaje się jednak, że w dalszej perspektywie należy skłonić związki sportowe do wprowadzenia odpowiednich regulacji i procedur, być może metodą zastosowaną przez Australijską Komisję Sportu (uzależnić od tego poziom finansowania). Być może jednak w polskim kontekście najbardziej skuteczne byłoby utworzenie mechanizmu zgłaszania naruszeń na poziomie Ministerstwa (np. widoczny formularz anonimowego zgłaszania naruszeń na stronie internetowej MSiT, uzupełniony przez akcję podnoszenia świadomości na temat naruszeń). W jeszcze dalszej perspektywie – jak można wywnioskować z doświadczeń krajów, w których odpowiednia polityka ochrony przed naruszeniami w sporcie funkcjonuje od kilkunastu lat – kluczowe znaczenie ma zmiana kultury trenowania (kładzenie nacisku na pozytywne psychologiczne aspekty trenowania w kształceniu trenerów, animatorów i nauczycieli WF) oraz zwiększenie selektywności doboru do tych zawodów, również za pośrednictwem podnoszenia ich prestiżu i wynagrodzenia.

Wszelkie działania podejmowane przez MSiT powinny mieć charakter ewolucyjny i elastyczny celem uniknięcia sytuacji paniki moralnej niezwykle utrudniającej pracę trenerską (zob. [Sports Coaching in Risk Society: no touch! no trust!](#) *Sport, Education and Society* 2012, 17(3), 331-345).